

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA "TA'LIM MENEJMENTI" O'QUV KURSINI O'QITISHGA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY TALABLAR

*Norova Kamola Yunusovna,
ZARMED universiteti o'qituvchisi.*

Annotatsiya – Bo'lajak mutaxassislarni didaktik jarayonlarni boshqarishga tayyorlashda oliy ta'lim muassasasining pedagogik jarayonlaridagi vazifalari, uning mazmun, shakl va usullarining o'zaro bog'liqlikda ekanligidan dalolat beradi. Maqolada tadqiqotchi didaktik jarayonni boshqarish har doim jamiyatning umumiy maqsadlari va ehtiyojlariga asoslangan bo'lishi kerakligiga e'tibor qaratgan. Ushbu maqolada o'qituvchi va talabalar faoliyatining mazmuni, shakllari va usullarining aniqligi didaktik jarayonlarning asosini tashkil etishi izohlangan.

Kalit so'zlar – didaktik jarayonlar, boshqaruv, ta'limiy, tarbiyaviy, ehtiyoj, rivojlantiruvchi, obyektiv va subyektiv omillar, pedagogik jarayon, menejment.

MODERN REQUIREMENTS FOR THE TEACHING OF THE EDUCATIONAL COURSE "EDUCATIONAL MANAGEMENT" IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

*Norova Kamola Yunusovna,
Teacher of ZARMED University,*

Abstract – The tasks of the higher educational institution in the pedagogical processes in the preparation of future specialists for the management of didactic processes are evidenced by the fact that its content, forms and methods are interconnected. In the article, the researcher focused on the fact that the management of the didactic process should always be based on the general goals and needs of society. This article explains that the accuracy of the content, forms and methods of the activities of teachers and students forms the basis of didactic processes.

Key words – didactic processes, management, educational, educational, need, developing, objective and subjective factors, pedagogical process, management.

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ПРЕПОДАВАНИЮ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КУРСА "ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ" В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

*Норова Камола Юнусовна,
Преподаватель университета ZARMED,*

Аннотация – О задачах высшего учебного заведения в области педагогических процессов при подготовке будущих специалистов к управлению дидактическими процессами свидетельствует тот факт, что его содержание, формы и методы взаимосвязаны. В статье исследователь акцентировал внимание на том, что управление дидактическим процессом всегда должно основываться на общих целях и потребностях общества. В этой статье объясняется, что точность содержания, форм и методов деятельности преподавателей и учащихся составляет основу дидактических процессов.

Ключевые слова - дидактические процессы, управление, воспитательный процесс, воспитание, потребность, развитие, объективные и субъективные факторы, педагогический процесс, управление.

Kirish. Dunyo miqyosida oliy ta'lim muassasalari tahsil oluvchilarining bilim,

ko'nikma, malaka egallashlarini takomillashtirish, intellektual va deontologik kamolotini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish, o'quv predmetlariga sog'lomlashtiruvchi texnologiyalarni joriy etish, uzviyligi va uzluksizligi, rivojlantiruvchi va ijtimoiylashtiruvchi maqsadni belgilash, mutaxassislarni, shu jumladan, bo'lajak mutaxassislarning kreativligi, ijodkorligini oshirish vazifalari qo'yilmoqda.

Oliy ta'lim muassasalari har tomonlama yetuk, mehnat bozorida moslashuvchan mutaxassislarni tayyorlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi, ta'lim muassasalarida forsait, kouching, texnoparklarni tashkil qilishi haqida aniq ko'rsatmalar berilgan. Bu talablarni bajarishda mamlakatimiz oliy ta'lim tashkilotlari oldida turgan eng muhim vazifalardan biri- bo'lajak mutaxassislarni didaktik jarayonlarni boshqarishga o'rgatish va shu asosda yuqori saviyali, yuksak ma'naviy fazilatlariga ega, zamonaviy texnologiyalarni o'z faoliyatida qo'llay oladigan shaxslar avlodini tayyorlashdan iborat [1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Oliy ta'limdagi didaktik jarayonning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- ta'limiy- talabalarining o'quv, kognitiv va amaliy faoliyatdagi salohiyati, tajribasini shakllantirish, ilmiy bilimlar poydevorini, qadriyat yo'nalishlari va munosabatlarini puxta egallashga zamin hozirlash;

- tarbiyaviy - talabalarda ma'lum fazilatlar, xususiyatlar va munosabatlarda ishtirok etish ko'nikmalarini shakllantirish;

- rivojlantiruvchi - aqliy jarayonlarning shakllanishi va rivojlanishi, tahsil oluvchi shaxsining xususiyatlari va xususiyatlari dinamikasini rivojlantirish. Bu funksiyalar organik birdamlikda namoyon bo'ladi: o'qitish jarayonida tarbiyalash va rivojlanish vazifalari hal qilinadi.

L.S.Vigotskiy ta'kidlashicha, ta'limiy vazifalar o'qitish vazifalaridan ustun turadi [2,34 –b.]; tarbiya obyektiv ravishda ta'lim va rivojlanishga hissa qo'shadi; rivojlanish ta'lim va tarbiya uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Bularning barchasi ta'lim va tarbiya jarayonlarini mustaqil, bir-biridan ajratilgan holda ko'rib chiqish mumkin emasligini ta'kidlashga asos beradi.

“Pedagogik jarayonda obyektiv, ijtimoiy subyektiv omillar tahsil oluvchining individual-aqliy mulkiga aylanadi va shaxsiyatining rivojlanishini ta'minlaydi. Shuning uchun pedagogik jarayon - bu o'qitish, tarbiyalash, o'qitish va rivojlanish jarayonlarining organik birligi” [3,41-b.].

“Ta'lim menejmenti” o'quv kursini o'qitishda jamoa va shaxs o'rtasidagi munosabatlar muntazam rivojlanadi. Amaliyot shuni isbotladiki, shaxsni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish uchun eng yaxshi sharoitlar jamoa tomonidan manfaatlar jamiyati, o'zaro hamkorlik va o'zaro yordam munosabatlariga asoslangan ijtimoiy tashkilotning yuqori shakli sifatida yaratilgan. “Inson o'zining rivojlanishini, maqsadiga erishishni ta'minlaydigan faoliyat turlarini tanlaydi”[4,76-b.].

A. N. Leont'ev ta'biricha, faoliyatning barcha turlari umumiy tuzilishga ega:

MAQSAD → MOTIV (EHTIYOJ) → HARAKAT → NATIJA

Binobarin, oliy ta'limdagi pedagogik jarayonda faoliyat tarkibi universaldir: u ma'lum bir oliy ta'lim muassasasi tizimi sharoitida shaxsni maqsadli shakllantirishning butun jarayoniga ham, maqsad va vazifalar nuqtai nazaridan mahalliy bo'lgan har qanday pedagogik o'zaro munosabatlarga ham xosdir.

Didaktik jarayon muayyan sharoitlarda davom etadi, uning tarkibiy qismlardan birortasining kemtkligi pedagogik jarayonning yaxlitligini buzadi, samaradorligini pasaytiradi.

Pedagogik, psixologik va ilmiy-uslubiy adabiyotlarda talabalar bilimining sifatini

tadqiq qilish masalalari doimo tadqiqotchilar diqqat markazida bo'lgan. Oliy ta'lim sifatining muammolari G.A.Bordovskiy, L.N.Davidov, V.A.Kalney, M.N.Skatkina, I.I.Trubina, O.Y.Shishov va boshqalar ishlarida ko'rib chiqilgan. Ta'lim sifati mezonlarining muayyan tavsiflari A.B.Barannikova, S.I.Zinovev, A.I.Subetto, N.F.Talizina va boshqalar ilmiy tadqiqotlarida yoritilgan.

Adabiyotlar tahlilidan ma'lum bo'ldiki, pedagogik jarayonni boshqarishda o'ziga xos bir qator qarama-qarshiliklar ham mavjud:

-zamonaviy oliy ta'lim shaxs, jamiyat, davlat va ta'lim oluvchi ehtiyojlari hamda imkoniyatlari o'rtasidagi ziddiyatlar;

-ta'lim mazmunini, ta'limning cheklangan vaqtini va o'quv jarayonining subyektlari qobiliyatini belgilovchi ma'lumotlarning ko'payishi.

Tadqiqot metodologiyasi va tahlil natijalari

Ta'lim va tarbiya jarayonida muntazam, takroriy aloqalarni aniqlash, ularning asosida o'quv jarayonini tashkil qilish va amalga oshirishning tarkibi, mazmuni, metodologiyasi va texnologiyasini tartibga soluvchi me'yorlarni aniqlash, pedagogik faoliyatda kerakli natijaga erishish imkoniyatini ta'minlaydi. Pedagogik jarayon qonunlari muammosini ko'rib chiqishda quyidagi holatlarni hisobga olish kerak. Birinchidan, muntazam aloqalar obyektiv ravishda mavjud, ammo o'qituvchi uchun bu ilmiy aloqalar aniqlangan, qayta-qayta tekshirilgan, tasdiqlangan va tushuntirilgan taqdirdagina, uning ilmiy va amaliy faoliyatida hisobga olinadigan haqiqatga aylanadi. Ilm-fan (falsafa, sotsiologiya, psixologiya, pedagogika) ko'plab tabiiy aloqalarni allaqachon izohlagan, biroq, hanuzgacha bu borada ma'lum bo'lmagan qonuniyatlar ham mavjudki, ularning yechimini "Ta'lim menejmenti" yechishga, pedagogik jarayonlarni boshqarishga aloqador masalalarni yoritishga tayyor. Ikkinchidan, qonuniyatlarning kashf etilishi va asoslanishi, odatda, qarama-qarshiliklarni aniqlash bilan boshlanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ular bir-biridan farq qiladi:

ijtimoiy jarayonlar va hodisalar tufayli obyektiv tashqi qarama-qarshiliklar;

- pedagogik jarayonning dialektikasini aks ettiradigan obyektiv ichki qarama-qarshiliklar:

- o'quv va tarbiya jarayonining nomukammalligi natijasida yuzaga keladigan subyektiv qarama-qarshiliklar. Binobarin, o'qitish va tarbiyalashda qarama-qarshiliklarning paydo bo'lishi pedagogik jarayonning sifatini oshirishning sharti sifatida qaralishi mumkin. Uchinchidan, umuman, pedagogik jarayonga xos bo'lgan umumiy belgilar ham mavjud bo'lib, ular muayyan ta'lim, tarbiya jarayoni faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Pedagogikada pedagogik jarayon qonunlarini aniqlashda hali ham kelishuv mavjud emas. Shu jihatdan olganda, "ta'lim menejmenti" bugungi kunda bu masalalar yuzasidan o'z nuqtai nazarini bildirishi, ularni nomlashi va tavsiflashiga ehtiyoj mavjud:

1. "Ta'lim menejmenti" o'quv kursini o'qitishdagi yaxlit didaktik jarayon, uning maqsadi, vazifalari, mazmuni, shakli va usullari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari, uning mafkurasi va siyosati bilan belgilanadi. Ushbu naqlning mohiyati quyidagicha ifodalanadi: birinchidan, inson o'zining ma'lumoti bo'yicha ijtimoiy mavjudot ekanligi, kommunikativ aloqa va qo'shma faoliyatga asoslanib, faqat o'ziga xos bo'lgan jamiyatda shaxs sifatida rivojlanishi mumkinligi; ikkinchidan, ta'lim va tarbiya - bu obyektiv jarayon, ijtimoiy xususiyatga ega, mavjud ijtimoiy munosabatlar, aniq ijtimoiy mavjudot bilan shartlangan; uchinchidan, pedagogik jarayon har doim maqsadga muvofiqdir. Maqsadlilik shaxs va jamiyatning obyektiv manfaatlari va hayotiy ehtiyojlaridan kelib chiqadi.

2. "Ta'lim menejmenti" o'quv kursini o'qitishda didaktik jarayonning vazifalari, mazmuni, usullari va shakllari nafaqat ehtiyojlarga, balki jamiyatning imkoniyatlariga,

ushbu jarayon sodir bo'ladigan sharoitlarga (moddiy, gigienik, axloqiy va psixologik va boshqalar) bog'liq. Pedagogik jarayonning yuqorida ifodalanganligi uning tashqi aloqalari bilan bog'liq.

Oliy ta'limning eng muhim maqsadlaridan biri - talabalarning kreativ, intellektual rivojlanishi, bilim qobiliyatlarini shakllantirish va olingan bilimlarni hayotda amaliy qo'llashdir. Ta'lim natijasi aslida bilim, shaxsiy rivojlanish, yuqori darajadagi ta'limni davom ettirish qobiliyati bo'lishi kerak. Ta'lim sifatini baholashning asosiy obyektlaridan biri nafaqat talabalarning bilim darajasi, balki ularning kreativ qobiliyatlarining shakllanganlik darajasini ham belgilaydi.

Xulosa va takliflar. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarini didaktik jarayonlarni boshqarishga tayyorlashda zamonaviy talablar sifatida: pedagogik jarayonlar ishtirokchilarida o'zaro munosabatlarni, subyekt-obyekt va subyekt-subyekt munosabatlarini tahlil qilish va muvofiqlashtirish; kompetensiyaviy diagnostika; ta'lim sifati boshqaruvining zamonaviy texnologiyalarini amaliyotga tatbiq etish; xalq ta'limi (rahbar, pedagog va mutaxassis) xodimlarida malaka oshirishga bo'lgan ehtiyojlarni o'rganish, tahlil qilish va obyektiv baholash; xalq ta'limi xodimlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish; ta'lim sifati boshqaruvi tizimini shakllantirish va muntazam takomillashtirib borish masalalarini keltirish mumkin. Binobarin, oliy ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonlarni boshqarishda ta'lim shakllarini tashkil qilish, muvofiqlashtirish, pedagogik jarayonlarni boshqarishdek ijtimoiy buyurtmani bajarish asosida jamiyat taraqqiyotini ta'minlashga alohida hissa qo'shadi. Shu o'rinda quyidagi tavsiyalarni keltirish mumkin:

1. "Ta'lim menejmenti" o'quv kursini o'qitishda didaktik jarayonlarni boshqarishga tayyorlash texnologiyasi kasbiy faoliyatga tayyorlashning funksional maqsadi va tamoyillarini aks ettiruvchi konseptual modelida o'z ifodasini topdi hamda strategik va taktik maqsadlar, g'oyalarni o'z ichiga qamrab, oliy ta'limda "Ta'lim menejmenti" bo'yicha o'quv modullarini tashkil qilish va takomillashtirishga xizmat qiladi.

2. Bo'lajak mutaxassislarini functional education, competence-based approach, competence modellar yordamida didaktik jarayonlarni boshqarishga tayyorlash texnologiyasi "Ta'lim menejmenti" bo'yicha o'quv modullarini tashkil qilish, o'qitish strukturasi, uning birligini ta'minlaydigan asosiy konseptual hamda nazariy asoslarga muvofiq, uchta asosiy funksional bog'liqlik darajasini o'z ichiga oladi: aksiologik (gumanistik va texnologik qadriyatlar pariteti), ontologik (asosiy shaxsiy va kasbiy malakalar tizimi), texnologik (ijtimoiy va kasbiy munosabatlar tizimi).

3. "Ta'lim menejmenti" o'quv kursini o'qitishda didaktik jarayonlarni boshqarish uchun ularda boshqaruvchanlik ko'nikmalari, deontologik madaniyat, o'zini-o'zi rivojlantirishga ongli munosabat shakllantirildi. Shuning uchun-maqsadlar, boshqaruv usullari, yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, kasbiy muammolarni hal qilish, mas'uliyatni va individual ijodkorlikni oshirishga qaratildi. Shaxsiy va kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning optimal sharti, birinchidan, kasbiy faoliyatga turlicha munosabatda bo'lish, ikkinchidan, soha xodimlari va talabalarning faollik va o'z-o'zini rivojlantirish darajasini birlashtirishga yo'naltirildi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash joizki, alohida usullar va faoliyatlar, vositalar, jarayonlar amalga oshirilishi ketma-ketligining batafsil bayoni qayd etilgan tartib (reglament)lar bo'lajak mutaxassislarini didaktik jarayonlarni boshqarishga asos bo'lishi bilan birga qabul qilingan boshqaruv qarorlarining samarali ijrosini ham yuqori darajada kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston

Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni

2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. Изд-во АСТ, 2008.
3. Abdullaeva Sh.A. Pedagogika. O'quv qo'llanma. T.: Fan, 2004.
4. Ahlidinov R.Sh. Ta'limni boshqarish. – Toshkent: Sharq, 2003.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Республика, 1977.
6. Давыдова Л.Н. Педагогическое диагностирование как компонент управления качеством образования: Автореф. дисс...док. пед. наук. –Я.:2006
7. Бордовский Г.А. Управление качеством образовательного процесса: Монография. / Г.А. Бордовский, А.А.Нестеров, С.Ю. Трапицын. - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001.